UDK –902
94

ISSN:2490-3930
GODINA II/BROJ 2

UDRUŽENJE ZA PROUČAVANJE I PROMOVIRANJE ILIRSKOG NASLIJEĐA I DREVNIH I KLASIČNIH CIVILIZACIJA

BATHINVS

GODIŠNJAK UDRUŽENJA BATHINVS

ACTA ILLYRICA

– SARAJEVO, 2018. –

ACTA ILLYRICA • GODIŠNJAK UDRUŽENAJ BATHINVS • GODINA II / BROJ 2

Acta Illyrica
Godišnjak Udruženja BATHINVS
Godina II/Broj 2

Ovaj broj časopisa posvećen je uvaženom članu bosanskohercegovačke akademske zajednice prof. dr. sc. Esadu Pašaliću.

Izdavač / Publisher:
Udruženje za proučavanje i promoviranje ilirskog naslijeđa i drevnih i klasičnih civilizacija BATHINVS
Topal Osman Paše 20, Sarajevo, Bosna i Hercegovina
http://bathinvs.com/

Za izdavača / For the Publisher: **Dženan Brigić**

Glavna i odgovorna urednica / Editor-in-chief: **Amra Šačić Beća**

Redakcija / Editorial Board:
Enver Imamović, Branka Migotti, Milan Lovenjak, Snežana Ferjančić, Salmedin Mesihović, Bego Omerčević, Drago Župarić, Ivan Basić, Marcel Burić, Adila Pašalić Kreso

Sekretar redakcije / Secretary of the Editorial Board: **Edin Veletovac**

Recenzentski odbor / Advisory Board:
Salmedin Mesihović, Adnan Busuladžić, Alka Domić Kunić
Ivan Radman Livaja, Almir Marić

Prijevod na engleski / English translation: **Samra Čebirić**

Lektor / Proofreader: **Selma Demirović Raonić**

DTP: **Amra Mekić**

UDK: **Elvira Poljak Bajramović**

Vizualni identitet naslovnice / Cover page design: **Amra Mekić**

Štampa / Print: **Agencija PERFECTA**

Tiraž / Print Run: **200**

Časopis je indeksiran u / Journal indexed in:
C.E.E.O.L. (Central Eastern European Online Library)

Udruženje za proučavanje i promoviranje ilirskog naslijeđa i drevnih i klasičnih civilizacija BATHINVS

Acta Illyrica

Godišnjak Udruženja BATHINVS
Godina II/Broj 2

SARAJEVO, 2018.

SADRŽAJ

PREDGOVOR... 7

PREGLEDNI I NAUČNI RADOVI

Moamer Šehović – *In honorem et memoriam Esada Pašalića*....................................13

Dženan Brigić – *Gornja Tuzla – prahistorijsko naselje sjeveroistočne Bosne* (*Kulturna stratigrafija na osnovu Čovićevog iskopavanja iz 60-tih godina 20. st.*) ...27

Mirza Hebib – *Položaj i značaj otoka Mljeta u razdoblju rimske uprave*..................41

Siniša Bilić-Dujmušić / Feđa Milivojević – *Cezarov posjet Iliriku 57./56. g. pr. Kr.* 61

Alka Domić Kunić – *PROSOPOGRAPHIA BELLI BATONIANI*: *Augustovi legati u mreži međusobnih veza i interesa*..83

Salmedin Mesihović – *Predstave ilirskih ethne u augusteumu u Afrodisiju* 131

Amra Šačić Beća – *Koji je administrativni status rimskog naselja na Ilidži*?.......... 149

Gligor M. Samardžić – *Epigrafski miljokazi i njihov značaj za proučavanje rimskih komunikacija na jugu provincije Dalmacije* (*Primjeri iz istočne Hercegovine i zapadne Crne Gore*) 179

Goran Popović – *Rimske komunikacije u sjeveroistočnoj Bosni sa posebnim osvrtom na novootkrivenu dionicu puta na planini Bišini*... 193

Péter Kovács – *The northern border of the Pannonians and the river Drava*......... 217

Tarik Silajdžić – *Tipologija rimskih ciglana s područja Bosne i Hercegovine – prilog poznavanju rimske građevinske djelatnosti u unutrašnjosti provincije Dalmacije* 231

Adnan Busuladžić – *Antički tragovi putovanja na prostoru današnje Bosne i Hercegovine* 267

Sanda Hasagić – *Korelacija putnih komunikacija i mitraizma u rimskoj provinciji Dalmaciji*.. 299

Edin Veletovac – *Osvrt na arhitektonski kompleks na Mogorjelu kao problem historiografije XIX, XX i XXI stoljeća* 317

Hrvoje Gračanin / Nebojša Kartalija – *Neka razmatranja o gospodarstvu Zapadnog Ilirika od IV do VI stoljeća* 335

Samir Aličić – *Jurisprudent Lucije Neracije Prisk* 395

Dževad Drino / Benjamina Londrc – *Rudarski propisi klasičnog i postklasičnog rimskog prava* 407

Dijana Beljan – *O adaptaciji latinskih imena i nekih rimskih tehničkih termina: vlast – pravo – religija* 427

PRIKAZI I IZVJEŠTAJI

Aldin Ćatić – *Prikaz knjige: "Rimski ratovi u Iliriku: povijesni antinarativ", Danijel Džino i Alka Domić Kunić* 451

Arnela Selimović – *Izvještaj sa naučnog skupa povodom pedesetogodišnjice smrti prof. dr. Esada Pašalića* (*Sarajevo, 20 / 21. 10. 2017.*) 457

UPUTSTVA AUTORIMA 463

CONTRIBUTOR GUIDELINES 465

UPUTSTVA RECENZENTIMA 468

AUTORI OBJAVLJENIH RADOVA 469

dr. sc. Salmedin Mesihović
Filozofski fakultet
Univerziteta u Sarajevu

Izvorni naučni rad/Original scientific paper
UDK: 930.2:003.071 (560.2)

Predstave ilirskih *ethne* u *augusteumu* u Afrodisiju

Apstrakt: Afrodisij (*Aphrodisias*; Ἀφροδισιάς) je bio situiran u kontinentalnoj unutrašnjosti pokrajine Karije (*Caria*) u jugozapadnoj Maloj Aziji. Ovaj grad se značajno razvio u helenističko doba i vremenu pergamsko-atalidske dinastije koja je vladala zapadnom Malom Azijom od 282. do 133. god. p. n. e. Tada je i dobio ime po boginji Afroditi (rimski pandan: Venera), koja je u njemu imala svoju specifičnu kultnu manifestaciju. Svoje posebno simboličko značenje Afrodisij dobija sa uspostavom principata i "prvim građaninom" Oktavijanom Augustom, koji je adoptiran u julijevski rod. Jedna od glavnih propagandnih stavki novoga augustovskog režima je bilo snažno oslanjanje na drevnu "enejidsku priču" koja sa Vergilijevom "Enejidom" dobija i svoju oficijelnu verziju. Eneja je bio sin trojanskog princa Anhisa i Venere, a njegov sin Askanije/Jul u rimsko–italskoj tradiciji se smatra eponimnim rodonačelnikom julijevskog roda u koji je prvi princeps bio adoptiran. Sa propagiranjem "enejidske priče" August ističe svoje božansko porijeklo, a boginja Venera/Afroditom postaje i božanstvo od "posebnog značenja" za novi sistem. Na reljefima u *Augusteumu* se pojavljuju se prikazi Augusta, Tiberija, Klaudija i mlađahnog Nerona. Kompleks je posvećen "Afroditi, bogovima augustima i narodu". Ukupno je bilo originalno 190 reljefa. Ikonografija i prikazi reljefa se mogu sistematizirati u četiri skupine, podijeljene na gornje i donje redove južnog i sjevernog portika hramovnog kompleksa:

I. Južni portik: gornji red je imao personifikacije princepsa i bogova, donji red predstave iz starohelenske mitologije.

II. Sjeverni portik: gornji red je imao alegorije (i možda princepsa), donji red je imao seriju *ethne*, odnosno predstave naroda.

Svaki narod (*ethne*) je bio predstavljen u personificiranoj reljefnoj statui koja stoji na ukrašenoj i ispisanoj bazi. Reljefne statue su uvijek u obliku obučene djevojke koja stoji. Za sada su pouzdano identificirane statue i natpisi koji se odnose na četiri naroda sa ilirskog područja: Japodi, Andizeti, Pirusti i Dardanci.

Ključne riječi: Afrodisij, reljefi, August, ikonografija, ilirski narodi

Za ilirološka istraživanja određenu vrijednost imaju i do danas pronađeni i poznati arheološki nalazi u maloazijskom gradu Afrodisiju (*Aphrodisias*; Ἀφροδισιάς). Ovaj grad je bio situiran u kontinentalnoj unutrašnjosti pokrajine Karije (*Caria*) u jugozapadnoj Maloj Aziji, oko 100 km istočno od egejske obale i 230 km udaljen od Smirne (današnjeg Izmira). Ovaj grad se značajno razvio u helenističko doba i vremenu pergamsko-atalidske dinastije koja je vladala zapadnom Malom Azijom od 282. do 133. god. p. n. e. Tada je i dobio ime po boginji Afroditi (rimski pandan: Venera), koja je u njemu imala svoju specifičnu kultnu manifestaciju. Po romejskoj enciklopediji *Suda*/Σοῦδα, prije nego što je postao poznat kao Afrodisij, ovaj grad je imao tri pređašna imena: "Grad Lelega" (Λελέγων πόλις), "Veliki grad" (Μεγάλη Πόλις) i Ninon (Νινόη).

Autor: S. Mesihović

Atalidsko–pergamski kralj Atal III je testamentarno 133. god. p. n. e. ostavio svoje kraljevstvo Rimskoj Republici, koja je uspjela da uspostavi svoju funkcionalnu vlast u zapadnoj Maloj Aziji tek sa gušenjem ustanka Aristonika/Eumena III, slamanjem njegove "Države Sunca" i uspostavom prokonzularne provincije *Asia*.[1] Tako se Afrodisij našao u okvirima rimskoga imperija.

Svoje posebno simboličko značenje Afrodisij dobija sa uspostavom principata i "prvim građaninom" Oktavijanom Augustom, koji je adoptiran u julijevski rod.[2] Jedna od glavnih propagandnih stavki novoga augustovskog režima je bilo snažno oslanjanje na drevnu "enejidsku priču", koja sa Vergilijevom "Enejidom" dobija i

[1] O ustanku Aristonika i "Državi Sunca" v. Mesihović, 2016; Isto, 2017.

[2] O Oktavijanu Augustu i uspostavi principata v. Mesihović, 2015:716–851; 1312–1467.

svoju oficijelnu verziju. Eneja je bio sin trojanskog princa Anhisa i Venere, a njegov sin Askanije/Jul se u rimsko-italskoj tradiciji smatra eponimnim rodonačelnikom julijevskog roda u koji je prvi princeps bio adoptiran. Sa propagiranjem "enejidske priče" August ističe svoje božansko porijeklo, a boginja Venera/Afrodita postaje i božanstvo od "posebnog značenja" za novi sistem. U okviru toga, i grad Afrodisij dobija specifičnu vrijednost povezanosti sa Augustom, njegovom vladavinom, njegovim dostignućima i njegovom familijom koja postaje prva princepska, postrepublikanska vladajuća dinastija u Rimskoj državi.

Najznačajniji građevinski projekti u gradu su bili pokrenuti i financirani od Gaja Julija Zoila (*Caius Iulius Zoilus*), bivšeg roba Gaja Julija Cezara rodom iz Afrodisija, kojega je oslobodio Oktavijan. Povratkom u svoj rodni grad, Zoil je uspio da Afrodisij na kraju III građanskog rata preusmjeri na Oktavijanovu stranu, iako su se ovaj grad, njegova zajednica i područje nalazili unutar sfere Marka Antonija. Radi te činjenice Afrodisij je, iako relativno mali grad (u odnosu na neke susjedne zajednice), za vrijeme vladavine Oktavijana Augusta imao je izvjesni privilegirani položaj.

U kamenolomima u blizini Afrodisija u helenističko i rimsko doba su se, intenzivno eksploatisali bijeli i plavosivkasti mramor. To je uveliko pogodovalo da se u Afrodisiju razvije i održava kvalitetna kamenorezačka i skulptorska djelatnost sa majstorima koji su postali vrlo poznati i cijenjeni u rimskom svijetu. Radi toga ne bi trebalo da iznenađuje činjenica da je Afrodisij bio grad sa velikim broj monumentalnih objekata i zgrada, sa mnoštvom statua i reljefnih prikaza. Kvalitet i količina mramora na raspolaganju su stanovnicima i majstorima. Afrodisija je bila razlog nastanka velikog broja natpisa. Do danas je evidentirano oko 2000 epigrafskih spomenika, ubjedljivo najviše iz vremena principata, ali ima i znatan broj i iz ranijih perioda: helenističkog i republikanskog, te i iz kasnijih perioda: dominata i romejskog doba.

Zbog svoje suštinske povezanosti sa klasičnom civilizacijom i pojedinim njenim odlikama, Afrodisij je bio i jedno od posljednjih značajnijih uporišta klasične civilizacije i "paganstva", posebno na maloazijskom prostoru, koje se, u odnosu na druge dijelove tadašnjeg euromediteranskog svijeta najbrže abrahamiziralo i kristijaniziralo. Afrodisij se nalazi i na seizmički trusnom području i često je bio izložen zemljotresima, od kojih je najgori bio onaj iz ranoga VII st, kada je grad skoro uništen. Od toga zemljotresa Afrodisij više nikada nije povratio svoju staru "slavu" i značenje, a nadasve jer se sada nalazio u jednom sasvim drugom općekulturološkom, civilizacijskom, ideološkom kontekstu, koji je bilo u određenoj mjeri i nemesis onih tradicija na kojima je Afrodisij temeljio svoje značenje i slavu. U isto vrijeme, ono što je preostalo od grada je bilo preimenovano u "Grad Krsta" (Σταυρούπολις), vjerojatno u cilju upravo brisanja te ranije klasično-historijske i "paganske" konotacije. Od VIII st. grad je nazivan *Caria*, po regiji u kojoj se nalazio, što se kasnije razvilo u moderno ime za selo Geyre u neposrednoj blizini ruševina antičkog Afrodisija. Arheološka

naučna istraživanja su započela 1904–1905, i uz manje prekide traju do danas. Od 2017. god. lokalitet i ostaci antičkog Afrodisija se nalaze uvršteni na UNESCO-vom spisku svjetske baštine.

Skulptura Afrodite Afrodisijske, koja se vjerojatno nalazila u Afroditinom hramu, tipični je kanonski prikaz maloazijskih boginja i pokazuje da je povezana sa Gospom iz Efesa, koja je poštovana širom klasičnog helensko–rimskog svijeta kao Artemida Efeška. Riječ je sigurno o lokalnoj malozijskoj boginji koja je sa *interpretatio graeca* identificirana sa helenskom Afroditom, a sa *interpretatio romana* sa Venerom. Slika preuzeta sa javne domene: https://en.wikipedia.org/wiki/Aphrodisias#/media/File:Afrodite_of_Aphrodisias_-_Cult_Image.jpg

Od mnogih monumentalnih građevina u Afrodisiju vrijedi izdvojiti sljedeće:

1. Hram Afrodite, koji je bio žarišna tačka čitavoga grad. U kasnoj antici je pretvoren u kršćansku baziliku.
2. Monumentalni tetrapilon.
3. Bouleuterion (βουλευτήριο) ili Odeon
4. Stadium
5. *Augusteum* (Sebasteion, Σεβαστεῖον na grčkom istoku), u kojem su se nalazilepersonificirane predstave i ilirskih naroda i zajednica.

Slika preuzeta sa javne domene: https://www.tripadvisor.com/LocationPhotoDirectLink-g1918711-d526413-i62834338-Aphrodisias-Geyre_Turkish_Aegean_Coast.html

Reljef iz Augusteuma u Afrodisiju koji prikazuje osnovne likove "enejidske priče". Središnji lik je Eneja, koji na ramenima nosi svoga oca nepokretnog Anhisa, a za ruku drži svoga sina Askanija/Jula. Iza njih se nalazi Afrodita/Venera kao božanska egida koja štiti i slijedi svoje potomke. Ova reljefna priča upravo slikovito odražava tu ideološku potku i propagandnu poruku augustovskog režima, jer su na njima predstavljeni daleki preci po adopciji Oktavijana Augusta i julijevsko–klaudijevske dinastije. Tako se nudi javnosti slika drevne rimske *pietas* prema roditeljima i brige o djeci, ali i pozivanja na drevno porijeklo sa božanskim (preko Afrodite/Venere) i "svetom trojanskom lozom" preko Anhisa. Slika preuzeta sa javne domene: https://www.flickr.com/photos/69716881@N02/16873054666

Afrodisijski Augusteum

August je uradio portiko u koji je smjestio prikaze svih naroda. Ovaj portiko je bio nazvan "*Ad Nationes*".

Komentari Maura Servija Honorata na Vergilijevu Enediju, VIII, 721.

Afrodisij je prvi grad koji je dobio pravo izgradnje prvoga augusteuma (hrama posvećenog kultu Augusta). Kompleks augusteuma se nalazio na glavnoj cesti koja je vodila od hrama prema teatru, i sastoji se od četiri glavna dijela: propileja, sam hram, i dva portika koje su postavljene sjeverno i južno bočno uz usko svetilište ili procesijski prostor. Kompleks se izgrađivao, popravljao i dorađivao vjerojatno u toku cjelokupnog trajanja julijevsko–klaudijevske dinastije. Na reljefima se pojavljuju prikazi Augusta, Tiberija, Klaudija i mlađahnog Nerona. Sam kompleks je posvećen "Afroditi, bogovima augustima i narodu". Reljefni paneli ukrašavali su fasade duž čitave dužine portika. Ukupno je originalno bilo 190 reljefa. Ikonografija i prikazi reljefa se mogu sistematizirati u četiri skupine, podijeljene na gornje i donje redove južnog i sjevernog portika:

I Južni portik: gornji red je imao personifikacije princepsa i bogova, donji red predstave iz starohelenske mitologije.

II Sjeverni portik: gornji red je imao alegorije (i možda princepsa), donji red je imao seriju *ethne*, odnosno predstave naroda.

Glavni likovi u izgradnji gornjega portika su bili Menander, njegov brat Eusebes i Eusebesova supruga Atalis Afion. Nažalost, upravo je sjeverni portik slabije očuvan u odnosu na ostatak kompleksa augusteuma. I nalazi (uključujući i skulpture i natpise) poglavito potiču sa zapadnog i (nešto više) istočnoga kraja sjevernog portika. Tako se raspolaže sa ukupno sedam ili osam reljefa i sa dijelovima od oko 20-25 baza.

Inače je jedan od specifičnih vidova rimske umjetnosti bilo i vizuelno predstavljanje imperija rimskoga naroda u vidu prikaza i skulptura koje personificiraju određene narode, države, gradove, provincije. U trijumfalnim procesijama redovno su bili nošeni prikazi koji su simbolički predstavljali pobijeđene države, narode, regije, osvojene gradove. U svome djelu *Epistulae ex Ponto* koje je pisao u pogonstvu na crnomorskoj obali, Ovidije je ostavio slikovit opis Tiberijevog trijumfa.[3] Ovidije daje čitav niz podataka o prikazima zarobljenika, osvojenih utvrda, rijeka i planina pobijeđene zemlje i borbi u gustim šumama. Posebno će praksa personificiranja naroda i država bila izražena u principatu. I *ethne* koje su pripadale augusteumu iz Afrodisija omogućavaju da se vidi kako su izgledale te personificirane predstave na početku principata.

Svaki narod (*ethne*) je bio predstavljen u personificiranoj reljefnoj statui koja stoji na ukrašenoj i ispisanoj bazi. Reljefne statue su uvijek u obliku obučene djevojke koja stoji.

[3] *Ovid*. *Ex Ponto,* II, I (*Germanico*), 1–68.

Za sada su pouzdano identificirane statue i natpisi koji se odnose na četiri naroda sa ilirskog područja: Japodi, Andizeti, Pirusti i Dardanci.

Baza sa natpisom Japodi
Preuzeto: Smith, 1988: Pl.VIII, 4

Gornji dio baze sa natpisom Dardanci
Preuzeto: Smith, 1988: Pl.IX, 5

Gornji dio baze sa natpisom Andizeti
Preuzeto: Smith, 1988: Pl.IX, 2

Baza sa natpisom Pirusti
Preuzeto: Smith, 1988: Pl.VIII, 6

Reljefna skulptura koja personificira Piruste
Preuzeto: Smith, 1988: Pl. I, 1.

Rekonstrukcija personifikacije Pirusta (skulptura i baza). Preuzeto Smith, 1988: 54, fig. 3

Sva navedena četiri ilirska naroda se spominju u do danas poznatoj i dostupnoj izvornoj građi kao zajednice koje je nakon otpora ipak na kraju potčinils armija pod vrhovnim zapovjedništvom Oktavijana Augusta. Dardanci su bili pokoreni za vrijeme pohoda Marka Licinija Krasa[4] na središnji Balkan 29–28. god. p. n. e.[5] Za razliku od srednjobalkanskih Dardanaca, ostala tri ilirska naroda pripadaju zapadnobalkanskom i panonskom ilirskom kompleksu. Za vrijeme vladavine (prvo u statusu triumvira, zatim kao princepsa) Oktavijana Augusta, vođene su tri glavne ratne kampanje sa ciljem potčinjavanja i pomirenja unutrašnjosti ilirskog zapadnog Balkana i panonskog bazena: Oktavijanova kampanja 35–33. god. p. n. e,[6] Panonski rat od 12. do 9. god. p. n. e. i Veliki ilirski ustanak od 6. do 9. god. n. e.[7] Oktavijan je lično predvodio svoje armije u kampanji 35–33. god. p. n. e, dok su u ostalim ratovima rimske armije predvodili Augustovi legati. I Japodi i Andizeti i Pirusti se spominju u vrelima koja se direktno ili indirektno odnose na navedene ratne kampanje.

Japodi su pružili vrlo žestok otpor rimskim trupama 35. god. p. n. E, ne spominju se za panonski rat od 12. do 9. god. p. n. e. U Velikom Ilirskog ustanku njihova uloga je dvojbena. Dok je vjerojatno japodska peregrinska civitas, u svome formalnom i službenom smislu, bila lojalna rimskoj centralnoj državnoj vlasti, dotle su njene pojedine zajednice bile na strani ustaničkog Saveza. Pobunjene apodske zajednice bile su one koje su gravitirale širem područja Pounja. Andizeti se spominju u Strabonovom VII, 5, 3:

Ἔθνη δ᾽ ἐστὶ τῶν Παννονίων Βρεῦκοι καὶ Ανδιζήτιοι καὶ ιτίωνες καὶ Πειροῦσται καὶ Μαζαῖοι καὶ Δαισιτιᾶται, ὧν Βάτων ἡγεμών.

("Narodi Panoni su[8]: Breuci, Andizeti, Dicioni, Pirusti, Mezeji i Dezitijati, čiji vojvoda je[9] Baton"). Radi spominjanja desitijatskog vođe Batona ovaj podatak se

[4] *Marcus Licinius Crassus Dives*, konzul za 30. god. p. n. e. i unuk čuvenoga triumvira Marka Licinija Krasa, pobjednika nad Spartakom.

[5] O ovom pohodu v. *Cass. Dio* LI, 23–27.

[6] O Oktavijanovoj kampanji v. *App. Ill.* 16-28; *App. de bell. civ.* V, 145; *Cass.Dio* XLIX, 34, 2; 35-38; 43, 8; *Plin. NH* VII, 148; *Svet. Aug.* 20; 22; *Vell.* II, LXXVIII, 2; XC, 1; *Res Gestae*, V, 29; *Flor.* II, XXIII----ovaj Florov odjeljak naziva se *Bellum Illyricum,*ali je po sadržaju nesumnjivo riječ o Oktavijanovim borbama sa Japodima 35 god. p. n. e. i to konkretno za Metulum (vrlo je sličan *App. Ill.* 19-20 - opisu borbi za Metulum); *Eutr.* VII, IX; *Sex. Aur. Vic.epi.* I, 7; Zippel, 1877: 225-235; Tomić, 1885:281; Vulić, 1903; Isto, 1907: 1-36; Isto, 1933; Isto, 1934; Patsch, 1915: 24–27; Swoboda, 1932; Josifović, 1956; Papazoglu, 1969: 259-260; Pašalić, 1975: 398-407; Stipčević, 1974: 65-67; Bojanovski, 1988: 42-48; Zaninović, 1994: 46-47; Isto, 1999: 214-215; Šašel Kos, 1997; Isto, 1999 (posebno obratiti pažnju na fus. 4 i 5 u kojima je navedena bibliografija relevantna za ovo pitanje); Isto, 2004: 166; Isto, 2005: 434-435; Isto, 2005 A: 393-471; Olujić, 1999-2000; Isto, 2003; Wilkes, 2001: 210 (Delmati); 214 (Japodi); 219 (Segestika); Mirković, 2003: 37–38; Bilić-Dujmušić, 2004.

[7] O Velikom Ilirskom ustanku v. Mesihović, 2011.

[8] O ovom pitanju Strabonovog određenja Dezitijata u kontekst Panona v. Mesihović, 2007: 95–138.

[9] O dataciji nastanka navedenog Strabonovog podatka v. Mesihović, 2007: 40-44; Isto, 2011: 5-8; U Loeb izdanju je upotrijebljen prezent (sa dodatnom napomenom ⇒ "Certainly 'is' is more natural"),

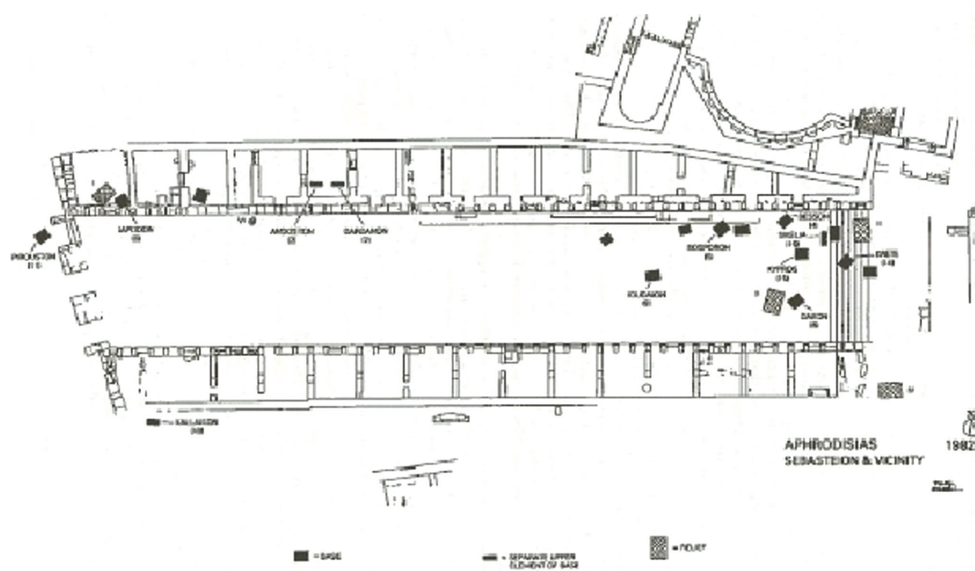
sigurno referira na stanje i spoznaje koje su proizlašle iz Velikoga Ilirskog ustanka. Samim tim su i Andizeti, narod koji je prebivao na području panonskog bazena, učestovali u Velikom Ilirskom ustanku na strani ustaničkog Saveza na čijem čelu se nalazio Baton Desitijatski, kao jedan od dvojice ustaničkih vrhovnih vojvoda. Pirusti su se od početka ustanka nalazili na strani ustaničkog Saveza i na kraju su se predali na kraju rata i to tek nakon što su im naneseni veliki gubici: Velej Paterkul II, CXV: *Illa aestas maximi belli consummavit effectus: quippe Perustae et Desidiates Delmatae, situ locorum ac montium, ingeniorum ferocia, mira etiam pugnandi scientia et praecipue angustiis saltuum paene inexpugnabiles, non iam ductu, sed manibus atque armis ipsius Caesaris tum demum pacati sunt, cum paene funditus eversi forent.* ("To je ljeto /9. god. n. e. op. S. M/ okončalo vrlo mučan rat. Jer su Pirusti i Desitijati dalmatinski, gotovo nepobjedivi zbog položaja svojih mjesta i planina, svoje divlje ćudi i čudesne vještine u borbi, a osobito zbog svojih gorskih klanaca, tak tada napokon pokoreni, ne samo pod vodstvom, već i rukama i oružjem samoga Cezara / misli se na Augusta op. S. M/, kada su bili gotovo potpuno uništeni"). Iz izloženoga je jasno da su sva četiri naroda bila u grupi onih za koje se može reći da su konačno pobijeđeni i pomireni i uključeni u provincijalni sistem imperija rimskoga naroda za vrijeme Oktavijana Augusta.

Radi oštećenosti i fragmentiranosti materijala, znatan broj skulptura ili dijelova skulptura još uvijek nije moguće pouzdano etnonimski identificirati. Zato se može pretpostaviti da se i među njima kriju personifikacije ili bar dijelovi personifikacija i drugih ilirskih naroda. Prema zapadnom kraju i na njemu su se nalazile personifikacije ilirskih naroda i sudeći po postavljanju, izgleda da su se narodi iz zapadnog Balkana nalazili u određenoj blizini.

iako i ono ostavlja otvorenim i moguću upotrebu engleskog prošlog svršenog vremena u prijevodu. Strabon 1954, V. III, str. 256, nap. 1 i str. 257.

Preuzeto: Smith, 1988: 56, fig. 4.

Preuzeto: Smith, 1988: 52, fig. 1.

Summary:
Personifications of Illyrian *ethne* from an *Augusteum* in Aphrodisias

The city of Aphrodisias (*Aphrodisias*; Ἀφροδισιάς) was situated in the continental inland of the Caria region in the south-west of Asia Minor. This town flourished in the Hellenistic period and the time of the Pergamon-Attalid dynasty that ruled Asia Minor from 282 to 133 BC. It was during this period that the city was named after the goddess Aphrodite (Venus in Roman religion) who had a very specific cult image in this city. Aphrodisias got its special symbolic meaning with the establishment of the Principate and the "first amongst the citizens", Octavian Augustus, who was adopted into the *gens Julia*. One of the main propaganda elements of the new Augustan regime was a strong reliance on the "Aeneid story" that got its official version with Virgil's Aeneid. Aeneas was the son of Trojan prince Anchises and Venus, whereas in Roman-Italic tradition, his son Ascanius/Iulus is considered to be an eponymous founder of the *gens Julia*. By advocating the "Aeneid story", Augustus gave an emphasis to his divine origin, and Venus/Aphrodite became a deity of "special importance" for the new system.

Aphrodisias was a city with many monumental facilities and buildings, statues and reliefs. The quality and amount of marble which the citizens and craftsmen in Aphrodisias had at their disposal resulted in a large number of inscriptions. Approximately 2000 epigraphic monuments have been discovered up to this point, the majority being from the Principate.

Some of the monumental buildings of Aphrodisias are:

1. The temple of Aphrodite, the focal point of the entire city, transformed into a Christian basilica in Late Antiquity
2. Monumental tetrapylon
3. Bouleuterion (βουλευτήριο) or odeon
4. Stadium
5. Augusteum (Sebasteion, Σεβαστεἱον on the Greek east) containing personified representations of Illyrian peoples and communities on relief

The reliefs on Augusteum show the images of Augustus, Tiberius, Claudius and young Nero. The complex itself is dedicated to "To Aphrodite, the Divine Augusti and the People". Originally it contained 190 reliefs. Iconography and reliefs can be organized into four groups divided into top and bottom lines of southern and northern temple portico:

I Southern portico: the top line contained the personification of *principes* and deities; the bottom line contained images of old Hellenic mythology.

II Northern portico: the top line contained allegories (and perhaps *principes*); the bottom line contained a series of *ethne*, i.e. the images of peoples.

Each *ethne* was represented by a personified relief statue on a decorated base with an inscription. Relief statues were always in the form of a dressed standing girl. To this point, four statues and inscriptions have been identified for four peoples from the Illyrian territory: the Iapodes, Andizetes, Pirustae and Dardani. All four of these Illyrian peoples are mentioned by well-known and accessible source materials as the communities who were subdued by the armies commanded by Octavian Augustus after rebelling. A large number of sculptures or parts of the sculptures has not been ethnonymically identified with certainty due to damage and material fragmentation. Thus, we can assume that they hold hidden personifications or at least parts of personifications of other Illyrian peoples. The western part contained personifications of Illyrian peoples, and judging by their arrangement, peoples from the western Balkans may have been located somewhere in the vicinity.

Keywords: Aphrodisias, reliefs, Augustus, iconography, Illyrian peoples

BIBLIOGRAFIJA

Kratice / Abbreviations

ANU BiH	Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, Sarajevo
CBI	Centar za balkanološka ispitivanja, Sarajevo (časopis Godišnjak)
JRS	The Journal of Roman Studies, London: Society for The Promotion of Roman Studies at The Office of The Society
LCL	The Loeb Classical Library, London: William Heinemann LTD - Cambridge Mass.: Harvard University Press
MH	Matica Hrvatska, Zagreb.
Op. Arch.	OPVSCVLA ARCHÆOLOGICA, Arheološki zavod, Zagreb
SAZU	Slovenska akademija znanosti in umetnosti
SKA	Srpska kraljevska akademija, Beograd
ŽA	Živa antika, Skoplje

Izvorna građa

– Apijan, *Apijan, Ilirike* (ed. A. Starčević) Zagreb 1863.

– Apijan, *Appian, The Foreign Wars,The Illyrian Wars*, http://www.perseus.tufts.edu/, bazirano na ed. Apijan, *Appian. The Foreign Wars* (ed. H. White), New York 1899.

– Apijan, *Appiani*, *Historia Romana* (ed. L. Mendelssohn), Lipsiae 1879.

– Apijan, *Appian, Roman History, Volume I: Books 1-8.1* (ed. H. White), Cambridge 1912.

– Apijan, *Appian, Roman History, Volume II: Books 8.2-12* (ed. H. White), Cambridge 1912.
– Apijan, *Appian, Roman History, Volume III: The Civil Wars, Books 1-3.26* (ed. H. White), Cambridge 1913.
– Apijan, *Appian, Roman History, Volume IV: The Civil Wars, Books 3.27-5* (ed. H. White), Cambridge 1913.
– Apijan, *Apijan*, *Građanski ratovi* (ed. B. M. Stevanović), Beograd 1967.
– Appian, *Appian and Illyricum*, (ed. M. Š. – Kos) Situla 43*,* 52-81. Ljubljana 2005.
– August, *Res Gestae Divi Augusti* (F. W. Shipley), Harvard LCL.
– August, *Dela božanskog Avgusta* (ed. S. Ferjančić), Beograd 2000.
– Eutropije, *Eutropius's Abridgement of Roman History*, (ed.J. S. Watson) London, 1886.
– Eutropije, *Eutropius, Breviarium*, (ed. H.W. Bird), Liverpool University Press, Liverpool 1993.
– Flor, *Lucius Annaeus Florus*, *Epitome of Roman History*,(ed. E. S. Forster), LCL, Cambridge (Mass.), 1947.
– Flor, *Lucije Anej Flor, Dvije knjige izvadaka iz Tita Livija o svim ratovima u sedam stotina godina* (ed. J. Miklić), Zagreb 2005.
– Fragmenti rimskih historičara, *The Fragments of the Roman Historians*, *Vol. I–III* (ed. T. J. Cornell), Oxford 2013 .
– Dio Cassius, *Roman History*, Volume I: Books 1 – 11, (ed. E. Cary – B. Herbert), LCL, Cambridge (Mass.), 1914.
– Dio Cassius, *Roman History*, Volume II: Books 12 – 35, (ed. E. Cary - B. Herbert), LCL, Cambridge (Mass.), 1914.
– Dio Cassius, *Roman History*, Volume III: Books 36 – 40, (ed. E. Cary – B. Herbert), LCL, Cambridge (Mass.), 1914.
– Dio Cassius, *Roman History*, Volume IV: Books 40 – 45, (ed. E. Cary – B. Herbert), LCL, Cambridge (Mass.), 1916.
– Dio Cassius, *Roman History*, Volume V: Books 45 – 50, (ed. E. Cary- B. Herbert), LCL, Cambridge (Mass.), 1917.
– Dio Cassius, *Roman History*, Volume VI : Books 51 – 55, (ed. E. Cary - B. Herbert), LCL, Cambridge (Mass.), 1917.
– Dio Cassius, *Roman History*, Volume VII : Books 56 – 60, (ed. E. Cary - B. Herbert), LCL, Cambridge (Mass.), 1924.

– Dio Cassius, *Roman History*, Volume VIII :Books 61 – 70, (ed. E. CARY - B. HERBERT), LCL, Cambridge (Mass.), 1925.
– Dio Cassius, *Roman History*, Volume IX : Books 71 – 80, (ed. E. CARY - B. HERBERT), LCL, Cambridge (Mass.), 1927.
– Kasije Dion, *Zgodovinska podoba prostora med Akvilejo, Jadranom in Sirmijem pri Kasiju Dionu in Herodijanu* (ed. M. ŠAŠEL KOS) Ljubljana 1986, 50-273.
– Makrobije, *Macrobije, Saturnalije,* http://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Roman/Texts/Macrobius/Saturnalia/home.html; bazirano na kritičkoj ediciji od Ludwig von Jan, izdavač Gottfried Bass, Quedlinburg and Leipzig, 1852.
– Maur Servije Honorat 1881: *Servii Grammatici qui feruntur in Vergilii carmina commentarii*; *Vol. I,* (ed. G. THILO, H. HAGEN), Leipzig 1881.
– Maur Servije Honorat, *Servii Grammatici qui feruntur in Vergilii carmina commentarii*; *Vol. II,* (ed. G. THILO, H. HAGEN), Leipzig 1884.
– Maur Servije Honorat, *Servii Grammatici qui feruntur in Vergilii bucolica et georgica commentarii*; *Vol. III* (ed. G. THILO), Leipzig 1887.
– Maur Servije Honorat, *Servii Grammatici Qui Feruntur in Vergilii Carmina Commentarii, Vol. I – III* (ed. G. THILO – H. HAGEN), Cambridge 2011.
– Ovidije, *Ovid, Tristia. Ex Ponto* (A. L. WHEELER), Harvard 1924.
– Plinije Stariji, *The Natural History. Pliny the Elder. Vol. VI,* (ed. J. BOSTOCK - H. T. RILEY), London 1857.
– Plinije Stariji, *Naturalis historia* (ed. D. DETLEFSEN), Berlin 1866.
– Plinije Stariji, *Natural History, Volume I: Books 1-2* (ed. H. RACKHAM), Cambridge 1938.
– Plinije Stariji, *Natural History, Volume II: Books 3-7* (ed. H. RACKHAM), Cambridge 1942.
– Plinije Stariji, *Natural History, Volume III: Books 8-11* (ed. H. RACKHAM), Cambridge 1940.
– Plinije Stariji, *Natural History, Volume IV: Books 12-16* (ed. H. RACKHAM), Cambridge 1945.
– Plinije Stariji, *Natural History, Volume V: Books 17-19* (ed. H. RACKHAM), Cambridge 1950.
– Plinije Stariji, *Natural History, Volume VI: Books 20-23* (ed. W. H. S. JONES), Cambridge 1951.
– Plinije Stariji, *Natural History, Volume VII: Books 24-27* (ed. W. H. S. JONES), Cambridge 1956.
– Plinije Stariji, *Natural History, Volume VIII: Books 28-32* (ed. W. H. S. JONES), Cambridge 1963.

– Plinije Stariji, *Natural History, Volume IX: Books 33-35* (ed. H. Rackham), Cambridge 1952.
– Plinije Stariji, *Natural History, Volume X: Books 36-37* (ed. D. E. Eichholz), Cambridge 1962.
– Plinije Stariji, *Plinije Stariji, Zemljopis starog svijeta* (ed. U. Pasini), Split 2004.
– Plinije Stariji, *Plinije Stariji, Istorija prirode* (ed. D. Mrđenović, prev. N. Mrđenović) (na osnovi *Pliny the Elder – Natural History: A Selection*, ed. J. Healy), Beograd 2015.
– Romejska enciklopedija Suda/Σοῦδα[10] on line: http://www.stoa.org/sol/
– Sekst Aurelije Viktor 1911: *Sextus Aurelius Victor* (ed. F.Pichlmayr, R. Gruendel), Leipzig 1911.
– Sekst Aurelije Viktor, *Pseudo-Aurelius Victor, Epitome de Caesaribus*, (ed. F.Pichlmayr, R. Gruendel), Leipzig 1961.
– Sekst Aurelije Viktor, *Deeds of famous men (De viris illustribus)* (ed. W. K. Sherwin), Norman 1973.
– Sekst Aurelije Viktor, *Sextus Aurelius Victor: A Historiographical Study*, (ed. H.W. Bird, F. Cairns), Phoenix, 1984.
– Sekst Aurelije Viktor, *A Booklet About the Style of Life and the Manners of the Imperatores. Abbreviated from the Books of Sextus Aurelius Victor* (ed.T. M. Banchich), Buffalo, New York, 2000.
– Sekst Aurelije Viktor ili Anonim Origo Gentis Romanae[11], *The Origin of the Roman Race*, (ed. K. Haniszewski – L. Karas – K. Koch – E. Parobek – C. Pratt – B. Serwicki), Buffalo, New York , 2004.
– Strabon 1917: *Strabo, Geography, Volume I: Books 1-2* (ed. H. L. Jones), Cambridge 1917.
– Strabon 1923: *Strabo, Geography, Volume II: Books 3-5* (ed. H. L. Jones), Cambridge 1923.
– Strabon 1924: *Strabo, Geography, Volume III: Books 6-7* (ed. H. L. Jones), Cambridge 1924.

[10] Za antičku literarnu i drugu baštinu značajnu vrijednost ima i romejska enciklopedija Σοῦδα/*Suda,* nastala stoljećima nakon završetka rimske historijske epohe. Ova masivna leksikografska enciklopedija sa oko 30000 natuknica o drevnom mediteranskom svijetu je možda završena krajem X st. Ona u sebi sadrži i pozivanje na mnoga drevna djela i izvore, uglavnom sa grčkog jezičkog područja, koji su sada izgubljeni ili prilično fragmentirani.

[11] Djelo "Porijeklo rimskog naroda" se pripisivalo dugo Sekstu Aureliju Viktoru, međutim posljednja istraživanja sve više daju na vjerodostojnosti tezi da on ipak nije stvarni autor ovoga jednog vrlo zanimljivog sažetka o rimskim početcima. Djelo je nastalo vjerojatno u drugoj polovici IV. st. n. e. O tome v. Sekst Aurelije Viktor ili Anonim 2004, ii-iii, v.

- Strabon 1927: *Strabo, Geography, Volume IV: Books 8-9* (ed. H. L. Jones), Cambridge 1927.
- Strabon 1928: *Strabo, Geography, Volume V: Books 10-12* (ed. H. L. Jones), Cambridge 1928.
- Strabon 1929: *Strabo, Geography, Volume VI: Books 13-14* (ed. H. L. Jones), Cambridge 1929.
- Strabon 1930: *Strabo, Geography, Volume VII: Books 15-16* (ed. H. L. Jones), Cambridge 1930.
- Strabon 1932: *Strabo, Geography, Volume VIII: Books 17*: *General Index,*Jones, (ed. H. L. Jones), Cambridge 1932.
- Strabon 1954: *The Geography of Strabo* (ed. H. L. Jones), Cambridge 1954.
- Svetonije, *The Lives Of The Twelve Caesars, Complete. To Which Are Added, His Lives Of The Grammarians, Rhetoricians, And Poets*, (ed. A. Thomson – T. Forester), London, 1914.
- Svetonije, *Lives of the Caesars, Volume II: Claudius. Nero. Galba, Otho, and Vitellius. Vespasian. Titus, Domitian. Lives of Illustrious Men: Grammarians and Rhetoricians. Poets (Terence. Virgil. Horace. Tibullus. Persius. Lucan). Lives of Pliny the Elder and Passienus Crispus* (ed. J. C. Rolfe), LCL, Cambridge (Mass.), 1914.
- Svetonije, *Gaj Svetonije Trankvil*, *Dvanaest rimskih careva*, (ed. S. Hosu),1978.
- *Velleius Paterculus, Compendium of Roman History*, Frederick W. Shipley, LCL, Cambridge (Mass.), 1955.
- Velej Paterkul , *Gaj Velej Paterkul*, *rimska povijest*, (ed. J. Miklić), Zagreb, 2006.
- Vergilije, *P. Vergili Maronis opera with a Commentary, vol. III* (ed. J. Conington, H. Nettleship), London 1871.
- Vergilije, *P. Vergili Maronis opera. P. Vergili Maronis Opera. The works of Virgil, with a Commentary by John Conington* (ed. J. Conington, H. Nettleship), London 1876.
- Vergilije, *Eneida*, (ed. T. Maretić), Zagreb 1896.
- Vergilije, *P. Vergili Maronis Opera. The works of Virgil*, *Volume II, Notes* (ed. A. Sidgwick), Cambridge 1934.
- Vergilije, *Eneida* (ed. M. Atanasijević), Beograd 1964.
- Vergilije, *Virgil, Eclogues. Georgics. Aeneid: Books 1-6*, (ed. H. R. Fairclough) Cambridge 1999.
- Vergilije, *Virgil, Aeneid: Books 7-12*, *Appendix Vergiliana* (ed. H. R. Fairclough), Cambridge 1999.
- Vergilije, *Vergilije, Eneida* (ed. B. Klaić), Zagreb 2005.

– Vergilije, *Vergil's Aeneid: Hero - War - Humanity: Hero, War, Humanity* (ed. G. B. Cobbold), Mundelein 2008.

Literatura

– Bilić-Dujmušić S. 2004, *Oktavijanova kampanja protiv Delmata 34-33 god. pr. Kr*, doktorska disertacija. Sveučilište u Zadru, Odjel za povijest, Zadar 2004.
– Bojanovski I. 1988, *Bosna i Hercegovina u antičko doba*, *ANU BiH, Djela, LXVI, CBI, 6.*
– Josifović S. 1956, *Oktavijanovo ratovanje u Iliriku (Der illyrische Feldzug Octavians*), *ŽA 6*, Skoplje 1956, 138–165.
– Mesihović S. 2007, *Dezitijati,* Sarajevo (u rukopisu). Dopunjena verzija doktorske disertacije : *Dezitijati: kulturna i narodnosno-politička zajednica u Iliriku i osvajanja Oktavijanova doba,* Zagreb, 2007.
– Mesihović S. 2011, *Rimski vuk i ilirska zmija. Posljednja borba,* Sarajevo 2011.
– Mesihović S. 2015*, ORBIS ROMANVS (Udžbenik za historiju klasične rimske civilizacije*), Sarajevo 2015.
– Mesihović S. 2016, *Aristonik i Država Sunca. I. dio*, Radovi Filozofskog fakulteta u Sarajevu, knjiga XIV - XIX, Sarajevo 2016, 103–129.
– Mesihović S. 2017*, Aristonik i Država Sunca. II. dio*, Radovi Filozofskog fakulteta u Sarajevu, knjiga XX, Sarajevo 2017, 17–48.
– Mirković M. 2003, *Rimska država u doba principata i dominata (27. pre Hr-337. n. e), Od Avgusta do Konstantina*, Beograd 2003, Dosije.
– Olujić B. 1999-2000, *Japodi*, *Apijanovi plemeniti barbari*, Op. Arch. 23-24, Zagreb 1999 – 2000, 59-64.
– Olujić B. 2003, *Oktavijanov pohod protiv Japoda* (*35 g. prije Krista*), Grad Otočac 7*,* Otočac: Katedra Čakavskoga sabora pokrajine Gacke, Gracko pučko otvoreno učilište Otočac 2003.
– Papazoglu F. 1969, *Srednjobalkanska plemena u predrimsko doba*, ANU BiH, Djela, XXX, CBI 1, Sarajevo 1969.
– Pašalić E. 1975, *Questiones de bello dalmatico pannonique*, u: *Sabrano djelo*, (prvi put objavljeno u Godišnjaku Istorijskog društva BiH, Sarajevo, 1957), Sarajevo 1915, 376-421.
– Patsch C. 1915, *Zbirke rimskih i grčkih starina u bos-herc. Zemaljskom muzeju,* (*Sa 147 slika u tekstu i 2 table*), GZM, god. XXVI, sv. 1, Sarajevo 1915, 141 – 219.
– Smith R. R. R. 1988, *Simulcra gentium: The Ethne from The Sebasteion at Aphrodisias*, JRS LXXVIII, 1988 London.

– Stipčević A. 1989, *Iliri, povijest, život, kultura*, I (1974) i II dopunjeno izdanje (1989), Zagreb.

– Swoboda E. 1932, *Oktavian und Illyricum,* Wien 1932.

– Šašel Kos M. 1997, *Appian and Dio on the Illyrian wars of Octavian*, ŽA 47, Skoplje 1997, 187 – 198.

– Šašel Kos M. 1999, *Octavian>s Campaigns (35 – 33 BC) in Southern Illyricum*, u: *L'Illyrie méridionale et l'Épire dans l'Antiquité – III. Actes du IIIe colloque international de Chantilly (16 – 19 Octobre 1996)*, Paris 1999, 255 – 264.

– Šašel Kos M. 2004, *The Roman conquest of Dalmatia in the light of Appian>s Illyrike*, u: *Dall'Adriatico al Danubio, L'Illirico nell'eta; greca e romana*, *Atti del convegno internazionale Cividale del Friuli, 25-27 settembre 2003*, 141 – 166.

– Šašel Kos M. 2005, *The Pannonians in Appian vs Illyrike*, u: *Illyrica antiqua*, FF press, Zagreb 2005, 433-439.

– Šašel Kos M. 2005. A, *Appian and Illyricum, Situla 43,* Narodni muzej Slovenije, Ljubljana 2005.

– Tomić P. 1885, *Poviest rimska do careva, II dio, Od obiju Graccha do cara Augusta,* Matica Hrvatska, Zagreb 1885.

– Vulić N. 1903, *Contributi alla storia della guerra di Ottavio in Illiria nel 35-33. e della campagna di Tiberio nel 15 a. C*, Rivista di Storia Antica, 7, 1903, 489-504.

– Vulić N. 1907, *Oktavijanov ilirski rat i izgnanje Skordiska iz Gornje Mezije*, Glas SKA, LXXII, 26–36.

– Vulić N. 1933, *Oktavijanov ilirski rat*, Glas SKA, CLV/78.

– Vulić N. 1934, *The Illyrian War of Octavian*, JRS, 24, 1934, 163–167.

– Wilkes J. J. 2001, *Iliri,* Split 2001.

– Zaninović M. 1994, *Livanjsko polje u antici kao primjer delmatske zajednice*, u: *Zbornik "Livanjski kraj u povijesti"*, Split-Livno 1994, 45-50.

– Zaninović M. 1999, *La Dalmazia in età imperiale*, Leo S. Olschki editore. Firenze 1999, 213-223.

– Zippel G. 1877, *Die Römische Herrschaft in Illyrien bis auf Augustus,* Leipzig 1877.

dr. sc. Amra Šačić Beća
Filozofski fakultet
Univerziteta u Sarajevu

Izvorni naučni rad/Original scientific paper
UDK: 321.013:003.071 (497.6 Ilidža)

Koji je administrativni status rimskog naselja na Ilidži?

Apstrakt: Arheološki nalazi ukazuju da je rimsko naselje na Ilidži postojalo neprekidno od 1. do 4. stoljeća. U ovom radu najprije je definirana teritorija autohtonog naroda Dezidijata u kontekstu municipija *Aquae.* To je urađeno na osnovu analize djela grčko-rimskih pisaca i tekstova uklesanih na epigrafskim spomenicima. U testu se ukazuje na mogućnost da su da su Dezidijati u periodu prije uspostave rimske vlasti predstavljali savez srodnih zajednica. Naime, Rimljani su se vodili političkim i geostrateškim razlozima praktične prirode. Pojedini savezi ili narodi su bili podjeljeni u nekoliko peregrinskih civitates ili je pak više naroda moglo biti objedinjeno u jednu *civitas*. Najstarije epigrafsko svjedočanstvo koje se može dovesti u vezu sa teritorijom Dezidijata jeste solinski natpis ili *Tabulae Dolabellae* na kojem se spominje predrimski centar Dezidijata. Naglašeno da je do sada jedini pronađeni epigrafski spomenik sa matične teritorije Dezidijata na kojem se spominje njihovo etničko ime jeste nadgrobni spomenik princepsa naroda Dezidijata Tita Flavija Valensa. U kontekstu teritorija Dezidijata jedina municipalna jedinica čija je cjelokupna teritorija locirana na prostoru koji je pripadao peregrinskoj civitas Dezidijata jeste *municpium Aquae,* čije je administrativno sjedište bilo na Ilidži. Arheološka istraživanja koja su provodili Carl Patsch i Esad Pašalić su to potvrdila. Epigrafski spomenik lokalnog dužnosnika Publija Elija Viktorina pronađen 2006. godine u Krivoglavcima kod Vogošće dokazao je tačnost ranijih naučnih teza da je to naselje dobilo rang municipija u drugom stoljeću vjerovatno u vrijeme Trajanove (98-117) ili Hadrijanove vladavine (117-138). Na osnovu analize epigrafskih spomenika s opravdanom sumnjom se posmatra pitanje kolonijalog statusa *municipium Aquae*. Također, objašnjen je pojam *res publica* koji se javlja na počasnoj bazi cara Dioklecijana pronađenoj na Ilidži. Zahvaljući rezultatima arheoloških istraživanja iz 2016. i 2017. godine utvrđeno je da je opravdano pretpostaviti da je rimska urbana cjelina se prostirala na obje obale rijeke Željeznice. Do sada ne objavljeni rezultati arheloških istraživanja su prezentirani u tabelama. Tekst prati katalog epigrafskih spomenika. Spomenici su razvrstani prema vrsti natpisa (votivni, počasni i nadgrobni).

Ključne riječi: Iliri, Panoni, Dezidijati, *municpium*, *Aquae*, *colonia, res publica*, epigrafija, *Tabulae Dolabellae,* dekurioni, Breza, Ilidža, *Hedum castellum Daesitiatium,* rijeka Bosna, rijeka Željeznica, novi arheološki nalazi